

Jakso 10

Ohjelman suoritus järjestelmässä

Käännös
Linkitys
Dynaaminen linkitys
Lataus

3.6.2002
Copyright Teemu Kerola, K2002
1

Lausekielestä suoritukseen

Käännös lausekielestä

Linkitys muiden ja kirjasto-moduulien kanssa

Lataus muistiin prosessia varten

```

graph TD
    A["Käännösyksikkö  
Lausekielinen ohjelma tai moduuli  
osoitteet: symbolit"] -- "myprog.c" --> B["Objektimoduuli  
Käännetty ohjelma (konekielellä)  
osoitteet: lineaariset (per moduuli)"]
    B -- "myprog.obj" --> C["Ajomoduuli  
osoitteet: lineaariset,  
osa puutteellisia (?)"]
    C -- "myprog.exe" --> D["Prosessi  
Suorituskelpoinen ohjelma  
osoitteet: lineaariset (virt. avar.?)"]
    
    E["prog.c"] --> B
    F["prog.o"] --> B
    G["math.l"] --> B
    
    B --> H["prog"]
    C --> H
    D --> H
    
```

3.6.2002
Copyright Teemu Kerola, K2002
2

Käännösyksikkö ⁽⁴⁾

- Jollain ohjelmointikielellä kuvattu eheä kokonaisuus, joka halutaan aina kääntää yhdessä
 - kaikki yhteen liittyvät aliohjelmat
 - olioperustainen luokka
- Liian suuri kokonaisuus?
 - turhaa aikaa kääntämiseen joka muutoksen jälkeen
- Liian pieni kokonaisuus?
 - turhaa aikaa murehtia ja toteuttaa liitoksia muiden moduulien kanssa
- Käännösyksikön ohjelmointikieli ei ole tärkeä
 - niiden sitominen yhteen tapahtuu objektimoduulien tasolla

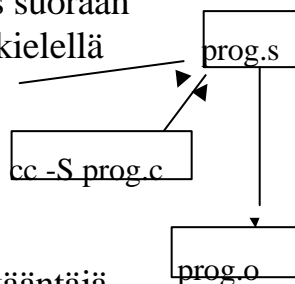
3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

3

Assembler-kielinen käännösyksikkö

- Käännösyksikkö voi olla myös suoraan k.o. koneen symbolisella konekielellä kirjoitettu
 - suoraan käsin
 - kääntäjän generoimana korkean tason kielestä
- Käännöksen tekee assembler-kääntäjä tavallisen kääntäjän asemesta
 - yleensä osa tavallista kääntäjää

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

4

Objektimoduuli ⁽⁸⁾

- **Konekielinen koodi**
 - moduulin sisäiset viitteet paikallaan (linearisessa muistiavaruudessa)
 - moduulin ulkopuoliset viitteet merkitty
- **Linkitystä varten tiedot**

RELOCATION TABLE

 - tiedot niiden osoitteiden sijainnista, jotka täytyy päivittää, jos moduulin sijainti muistissa vaihtuu (suorat muistiosoitteet, joihin ei käytetä virtuaalimuistin osoitteenmuunnosta)
 - tiedot viittauksista moduulin ulkopuolelle

IMPORT
 - tiedot kohdista joista tähän moduuliin saa viitata ulkopuolelta

EXPORT
 - symbolitaulu

SYMBOL TABLE

3.6.2002
Copyright Teemu Kerola, K2002
5

Moduuli A

0
...
99

Moduuli B

0

JUMP L1

L1 LOAD R1,=10

10
....
199

A 100

B 200

MUISTI

'jump' 0 0 110 10

'load' 1 0 10

3.6.2002
Copyright Teemu Kerola, K2002
6

Symbolitaulu

- Kääntäjä generoi
- Ylläpidetään linkityksen aikana
- Joskus ylläpidetään myös latauksen jälkeen virheilmoitusten tekemistä varten
 - ohjelmien kehitysympäristöt ylläpitävät symbolitaulua koko ajan
- Jätetään pois valmiista ohjelmasta
 - vie turhaa tilaa

3.6.2002
Copyright Teemu Kerola, K2002
7

Lähdekielinen ohjelma ⁽⁵⁾

- Pascal-lauseke: $N := I+J;$
- C-lauseke: $N = I+J$
- Java-lauseke: $N = I+J;$

TTK-91 symbolinen konekieli:

I	DC	3
J	DC	4
N	DC	0
FORMULA: LOAD R1, I		
ADD R1, J		
STORE R1, N		

Pentium II, Motorola 680x0 ja SPARC symbolinen konekieli: ks. Fig. 7-2 [Tane99]

3.6.2002
Copyright Teemu Kerola, K2002
8

(Assembler) kääntäjän ohjauskäskyt ⁽⁴⁾

- Eivät varsinaista koodia
- Ohjaavat käännoästä

TTK-91: DC
 DS
 EQU

Pentium II: ks. Fig. 7-3 [Tane99]

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

9

Makrot ⁽⁶⁾

- Helpottavat ohjelmointia
- Usein toistuville koodisarjoille annetaan nimi makro
- Makroilla voi olla parametreja
- Esimerkkejä ks. Fig. 7-4 ja 7-6 [Tane99]
 - swap
 - aliohjelmien prologi ja epilogi
 - itse tehdyt, kääntäjän käyttämät
- Makrot käsitellään ennen kääntämistä
- Erot aliohjelmiin ks. Fig. 7-5 [Tane99]

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

10

Literaalit ⁽⁵⁾

- Vakioita
- Niin suuria, että eivät mahdu konekäskyn vakio-osaan
- Halutaan pitää datan joukossa eikä käskyjen yhteyteen talletettuna
- Niitä ei saisi muuttaa

itk-91: käskyn vakiot 2-tavuisia, arvoalue: -128...127

Pi DC 3.14159265 ; (!!??)
 One DC 1
 OneMeg DC 1024576

LOADR1, One
 ADD R1,=1
 STORE R1, One ; ask for trouble

3.6.2002 Copyright Teemu Kerola, K2002 11

Literaalit

- Korkean tason kielissä kaikki isot vakiot aina literaaleja
- kääntäin pitäisi estää literaalien muuttamisen
- literaalia ei saisi välittää viiteparametrina
 - aliohjelma voisi muuttaa sen arvoa?
- Myös joissakin assemblerkielissä on literaalinen implisiittinen (automaattinen) määrittely
 - helpommin luettavaa koodia
 - literaalin 234567 tilanvaraus automaattisesti

N:=35000;

Var myStr="literal"

FortranX: 5 = 6;

???????

Load R14, =F'234567'

3.6.2002 Copyright Teemu Kerola, K2002 12

Assembler käänös ⁽¹⁰⁾

- 1. vaihe:
 - laske käskyjen tilanvaraukset
 - ttk-91 helppoa, koska kaikki käskyt 4 tavua!
 - generoi symbolitaulu ks. Kuva 6.2 [Häkk98]
 - arvot, arvon vaatima tavumäärä
 - uudelleensijoitustiedot (omana tauluna?)
 - generoi tai käytä muita tauluja
 - literaalitaulu (tilanvaraus lopuksi)
 - kääntäjän ohjauskäskytaulu
 - operaatiokooditaulu

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

13

Assembler käänös ⁽⁷⁾

- 2. Vaihe ks. Kuva 6.3 [Häkk98]
 - generoi lopullinen objektimoduuli ks. Fig. 7-16 [Tane99]
 - tulosta symbolinen assembler -listaus
 - generoi taulut linkitystä varten
 - osana objektimoduulia
 - anna virheilmoitukset
- 3. Vaihe
 - koodin optimointi
 - voi olla jo ennen 2. vaihetta tai sen yhteydessä

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

14

TTK-91 Assembler käännös

```

s   DC   0
i   DC   1
0: Taas LOAD R1,i
1:      MUL R1,R1
2:      ADD R1,s
3:      STORE R1,s
4:      LOAD R1,i
5:      ADD R1,=1
6:      STORE R1,i
7:      COMP R1,=21
8:      JLES Taas
9:      SVC SP,=HALT
                
```

tunnetaan

↓

Taas = 0

i = ?

s = ?

15

Symbolitaulu 1. vaiheen aikana ks. kalvo 15

Symboli	tyyppi	arvo	uud. sij.tietoa
s	data	?	2, 3
i	data	?	0, 4, 6
Taas	viite	0	8
HALT	vakio	11	

Konekäsyt 2 ja 8

2:

OPER	Rj	M	Ri	ADDR
ADD	1	1	0	?

....

8:

JLES	0	0	0	0

3.6.2002
Copyright Teemu Kerola, K2002
16

Koodi & data 1. vaiheen jälkeen

```

• s DC 0
• i DC 1

• 0: Taas LOAD R1, i
• 1: MUL R1, R1
• 2: ADD R1, s
• 3: STORE R1, s
• 4: LOAD R1, i
• 5: ADD R1, =1
• 6: STORE R1, i
• 7: COMP R1, =21
• 8: JLES Taas
• 9: SVC SP, =HALT
• 10: 0 ; siis s = 10
• 11: 1 ; i = 11
    
```

Kaikilla symboleilla tunnettu arvo

3.6.2002 Copyright Teemu Kerola, K2002 17

Symbolitaulu 1. vaiheen jälkeen ks. kalvo 17

Symboli	tyyppi	arvo	uud. sij.tietoa
s	data	10	2, 3
i	data	11	0, 4, 6
Taas	viite	0	8
HALT	vakio	11	

	OPER	Rj	M	Ri	ADDR
2:	ADD	1	1	0	10
8:	JLES	0	0	0	0

3.6.2002 Copyright Teemu Kerola, K2002 18

TTK-91 objektimoduuli

Moduulin otsake
EXPORT-hakemisto
IMPORT-hakemisto
Uudelleensijoitushakemisto
Koodi ja alustettu data
Moduulin lopuke

(Kuva 6.3
[Häkk98])

3.6.2002 Copyright Teemu Kerola, K2002 19

TTK-91-objektimoduuli

- Moduulin otsakeosa
 - moduulin nimi
 - linkittäjän tarvitsemia tietoja
 - objektimoduulin osien pituudet
 - käänös päivämäärä
 - kääntäjän nimi ja versio
 - ensimmäisen suoritettavan käskyn osoite
 - ellei aina 0

3.6.2002 Copyright Teemu Kerola, K2002 20

TTK-91-objektimoduuli

- **EXPORT**-hakemisto
 - tunnuksset, joihin voidaan viitata muista moduuleista
 - rutiinit, aliohjelmat, (oliot, metodit)
 - yhteiskäyttöinen data
 - tunnuksen osoite (= symbolin arvo)
 - mahdollinen käyttöoikeus
 - R/W/E/RW

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

21

TTK-91-objektimoduuli

- **IMPORT**-hakemisto
 - muissa moduuleissa määritellyt tunnuksset
 - tunnus
 - niiden käskyjen osoitteet, jossa tunnus esiintyy
- **Koodi ja alustettu data**
 - alustamattomille muuttujille ei tarvitse varata (vielä) tilaa, mutta ne on otettava huomioon data-alueen koossa

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

22

TTK-91-objektimoduuli

- **Uudelleensijoitushakemisto**
 - niiden käskyjen osoitteet, joiden osoiteosaa on korjattava, kun siirrytään moduulien yhteiseen osoiteavaruuteen
 - suoraviivainen lisäys (joka käskyyn) ei toimi, sillä käskyn osoiteosa voi olla vakio, jota ei saa muuttaa
 - erikseen
 - (a) paikalliseen dataan viittaavat ja
 - (b) hyppykäskyt,

sillä linkittäessä yhdistetään erikseen data- ja koodialueet

3.6.2002
Copyright Teemu Kerola, K2002
23

Korkean tason kielen käännös ⁽⁷⁾

- Enemmän vaiheita
 - Syntaktisten alkioden etsintä
 - Syntaksipuun generointi ja jäsennys
 - Lauseiden tunnistaminen syntaksipuun avulla
 - Välikielen (välikoodin) generointi (ei aina)
 - Välikieliesitys ja symbolitaulut
 - Koodin generointi
 - ei (yleensä) Java-ohjelmille

3.6.2002
Copyright Teemu Kerola, K2002
24

Linkitys

- Uudelleensijoitusongelma (relocation problem)
 - jokaisen objektimoduulin osoitteet alkavat 0:sta
 - tulosmoduulissa kaikki yhdessä lineaarisessa osoiteavaruudessa
 - useimpien moduulien kaikkia osoitteita täytyy muuttaa
 - käskyjen osoitteet
 - datan osoitteet

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

25

Linkitysesimerkki

ks. Fig. 7-14 [Tane99]

- Neljä moduulia: A, B, C ja D
- Laske joka moduulille uudelleensijoitusvakio (moduulin alkuosoite)
- Lisää k.o. vakio kunkin moduulin sisäisiin viitteisiin
- Etsi kaikki moduulien väliset viitteet, ja aseta kyseisten viitteiden osoitteet oikein

(relocation constant)

ks. Fig. 7-15 (a) [Tane99]

ks. Fig. 7-15 (b) [Tane99]

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

26

Muuttujan X viittausten päivitys ⁽³⁾

- Miten löytää linkityksen aikana kaikki kohdat, joissa muuttujaan X viitataan?
 - Vastaus 1: taulukko, jossa kaikki kohdat listattu
 - taulukko voi olla hyvin iso
 - kaikille muuttujille tilaa maksimi tarpeen verran?
 - Vastaus 2: Muuttujan X viittaukset on linkitetty keskenään linkitetyksi listaksi objektimoduulissa
 - vain linkitetyn listan alkuosoite taulukossa (tarvitaan vain yksi osoite per muuttuja)
 - X:n osoitteen paikalla aluksi linkki seuraavaan käskyyn, missä X:ään viitataan
 - listan voi käyttää vain yhden kerran

3.6.2002
Copyright Teemu Kerola, K2002
27

Muuttujan X viittaukset linkitettynä listana

lähdekoodi

```

23:  Load R1, X
...
34:  Store R3, X(R1)
...
555 Add  R4, X

700 DC  0 ; X
                
```

symbolitaulu, moduuli ABC

Symb	sij	viittaus
X	700	23

objektimoduuli

```

23:  Load 1 0 34
...
34:  Store 3 1 555
...
555: Add  4 0 -1
                
```

3.6.2002
Copyright Teemu Kerola, K2002
28

Staattinen linkitys ⁽⁵⁾

- Tavallinen (staattinen) linkitys vaatii, että kaikki ohjelmakoodissa viitatus moduulit ja kirjastorutiinit on linkitetty ennen suoritusta
- Ajomoduulista tulee hyvin iso
 - mukana myös paljon moduuleja, joihin ei yhdellä suorituskerralla tule lainkaan viittauksia
 - kääntäjässä koodin optimointikoodi, vaikka optimointia ei suoriteta
 - pelissä tasojen 8-22 moduulit, kun aloittelija ei pääse tasoa 3 ylemmäksi vielä kuukausiin

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

29

Dynaaminen linkitys ⁽⁴⁾

- Jätetään linkityksessä kutsukohdat muihin moduuleihin auki
- Pienempi ajomoduuli, mutta hitaampi suorittaa
- Viittaus ”ratkaisemattomaan” (eli ei-linkitettyyn) moduuliin ratkotaan suoritusaikana
 - Suoritus keskeytyy ja puuttuva moduuli linkitetään paikalleen (kaikki viittaukset siihen korjataan kuntoon)

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

30

Windows DLL

- DLL - Dynamic Link Library
 - koodia, dataa, molempia
- Säästää tilaa myös yhteiskäytön vuoksi
- Helpompi korjata virheitä
 - ei tarvita uutta käännöstä eikä lähdekielistä koodia!
 - riittää kun DLL vaihdetaan uuteen
 - seuraavassa suorituksessa uusi versio käyttöön
- Ajomoduli kootaan kuten tavallinen objektimoduuli
 - DLL-moduulit ja DLL-viittaukset merkitty erikoislipukkein (huomioidaan linkityksen yhteydessä)

.dll	yleinen tapaus
.drv	driver
.fon	font

ks. Fig. 7.19 [Tane99]

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

31

Windows DLL:n linkityksen kaksi tapaa ⁽³⁾

- Epäsuora dynaaminen linkitys
- Suora dynaaminen linkitys
- DLL suoritetaan osana kutsuvaa prosessia käyttäen sen omaa aktivointitietuepinoa

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

32

DLL:n epäsuora dynaaminen linkitys

(implicit linking)

- kaikki viitatut moduulit ladataan (lataus aloitetaan) virtuaalimuistiin ja niihin viitataan staattisesti linkitetyn pienemmän liitospalikan (import library) avulla

```

...
call stubS
.....
stubS: "wait until load S
done" call S
exit

```

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

33

DLL:n suora dynaaminen linkitys

(explicit linking)

- koodiin generoidaan suoraan viitepaikalle käskyt, joiden avulla linkitys tapahtuu tarvittaessa
- DLL ladataan vain jos siihen tulee viittaus

```

.....
"link S"
"load S"
call S
.....

```

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

34

Nimien sidonta ⁽³⁾

(binding time)

- Milloin symbolin L suoritusaikainen muistiosoite sidotaan (lasketaan valmiiksi)?
 - ohjelman kirjoitusaikana?
 - käännoisaikana?
 - linkityksessä?
 - latauksessa?
 - kantarekisterin asetuksen aikana?
 - osoitteen sisältämän konekäskyn suoritusaikana?
 - ...

$\updownarrow \neq$

virtuaaliosoite

3.6.2002 Copyright Teemu Kerola, K2002 35

Sijainnista riippumaton koodi

(position independent)

- Jos koodi siirretään toiseen paikkaan, niin mitään osoitetta ei tarvitse päivittää
- Kaikki muistiviitteet ovat
 - absoluuttisia (esim. keskeytyskäsitelijän osoite)
 - suhteessa PC:hen
 - tai pinossa
- Siellä ei ole viittauksia mihinkään koodiin tai tietorakenteeseen suorien (fyysisten muistiosoitteiden) avulla (tähän koodisegmenttiin)

3.6.2002 Copyright Teemu Kerola, K2002 36

Lataus (4)

- Ajomoduulista luodaan suorituskelpoinen prosessi (rakennetaan PCB ja sen viitteet kuntoon)
- Prosessin koodialueet (tai ainakin sen pääohjelma) ja tarvittava ladataan muistiin, prosessi siirretään R-to-R jonoon
- Sitten kun prosessi saa suoritusvuoron suorittimella, MMU ja laiterekisterit ladataan PCB:n avulla tämän prosessin tiedoilla
 - virtuaalimuistia käytettäessä nimien sidonta tehdään viimehetkellä (konekäskyn suoritusaikana) MM:n avulla

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

37

-- Jakson 10 loppu --

Andy	14025	0
Anton	31253	4
Cathy	65254	5
Dick	54185	0
Erik	47357	6
Frances	56445	3
Frank	14332	3
Gerrit	32334	4
Hans	44546	4
Henri	75544	2
Jan	17097	5
Jaco	64533	6
Maarten	23267	0
Ronald	63453	1
Roel	76764	7
Willem	34544	6
Wimbre	34344	1

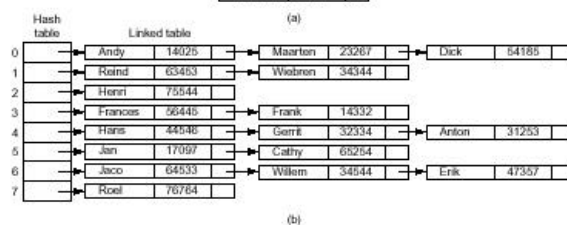

Figure 7-12. Hash coding. (a) Symbols, values, and the hash codes derived from the symbols. (b) Eight-entry hash table with linked lists of symbols and values.

[Tane99]

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

38